

ODONTOLOGINĖS PRIEŽIŪROS IR BURNOS HIGIENOS STUDIJŲ PROGRAMŲ ABSOLVENTŲ KOMPETENCIJŲ ATITIKTIS DARBO RINKOS POREIKIAMS

Irma Spiriajevienė, Kristina Albrechtienė, Jurgita Andruškienė

Klaipėdos valstybinės kolegijos Sveikatos mokslų fakulteto Burnos priežiūros ir mitybos katedra

Raktažodžiai: absolventų kompetencijos, Odontologinės priežiūros studijų programa, Burnos higienos studijų programa, darbo rinkos poreikiai, *focus* grupės tyrimas, konteninė analizė, kokybinis tyrimas.

Santrauka

Tyrinėjamai temai analizuoti buvo atlikta literatūros ir dokumentų analizė bei *focus* grupės tyrimas. Tikslas – išanalizuoti darbdavių / socialinių partnerių požiūrį į Odontologinės priežiūros ir Burnos higienos studijų programų absolventų kompetencijų atitiktį darbo rinkos poreikiams. Empiriniai duomenys rinkti darbdavių / socialinių partnerių apskritojo stalo diskusijos metu, taikant *focus* grupės interviu metodiką. Tyrime dalyvavo 11 odontologijos srities specialistų – ekspertų. Empiriniams duomenims analizuoti atlikta kokybinė konteninė analizė.

Rezultatai. Išanalizavus kokybinio tyrimo duomenis, išskirtos šios kategorijos: „Aukštojoje mokykloje įgyti profesinės kompetencijos pradmenys ugdomi ir tobulinami bedirbant“ (19 teiginių), „Socialinė kompetencija koncentruojasi profesinio bendravimo su klientais ir kolegomis segmente“ (19 teiginių), „Bendrųjų kompetencijų tobulinimo perspektyvos“ (6 teiginiai), „Absolventų motyvacijos svarba jų kompetencijų plėtotei – prioritetinga vertybė“ (6 teiginiai), „Emocinio intelekto kompetencija orientuota į lankstumą ir prisitaikymą prie gydytojo“ (6 teiginiai), „Bendravimas ir kitos kompetencijos priskiriamos tęstinoms gyvenimo bei darbo kompetencijoms, nesikoncentruojant į konkrečią ugdymosi instituciją“ (5 teiginiai), „Burnos higienos ir odontologinės priežiūros profesijų poliariškumas ir kompetencijų subalansavimo perspektyvos“ (5 teiginiai), „Naujų, progresyvių edukacinių sričių plėtotė ir atitinkamų kompetencijų stiprinimas“ (4 teiginiai), „Diskusijos apie absolventų kompetencijų atitiktį darbo rinkai

poreikis“ (7 teiginiai).

Tyrimo dalyvių diskusija koncentruojasi iš kategorijų sudarytose šiose pagrindinėse subkategorijose: „Prioritetas profesinio bendravimo kompetencijai“ (9 teiginiai), „Praktinių įgūdžių poreikis ir praktikos galimybės“ (6 teiginiai), „Tobulinimosi motyvacijos siekiamybė – nuolat besimokančios visuomenės poreikis“ (4 teiginiai), „Darbo komandoje kompetencijos svarba ir plėtotė“ (4 teiginiai). Visos kitos 23 subkategorijos sudarytos iš mažesnės koncentracijos diskusijoje teiginių (kiekvienai subkategorijai skirti 2–3 teiginiai).

Ivadas

Gyvendami visuomenėje, žmonės vadovaujasi tuo, dėl ko, jų nuomone, yra verta gyventi ir kas įprasmina gyvenimą (1). Išitraukimas į darbinę veiklą yra vienas iš žmonijos gerovės garantų. Tačiau, kaip rašė mąstytojas Vydūnas, tautai labai daug reiškia, kad darbas būtų atliekamas įvertinant žmogaus pasišventimą bei gabumus (2). Nors gana aišku, kad dvi svarbios žmonių gyvenimo sritys – veiklos sistema (darbas) ir švietimas – yra glaudžiai susiję, jų santykiai ilgai stokojo konkretnės išraiškos (3). Vieni svarbiausių šių santykių subjektų yra studentai ir dirbantieji, kurių pasirengimą dirbti laiduoja švietimo sistema, suteikianti darbui reikalingas ir žmogui tinkamas kompetencijas.

Darbo pasaulyje susiduriame su naujais nuolat kintančiais reikalavimais darbuotojui, jo vaidmens didėjimu. Vienas iš šiuolaikinių kaitos aspektų yra augantys visuomenės darbo kokybės lūkesčiai. Šiuolaikinė profesinė veikla reikalauja tam tikros profesinės specializacijos, kuri atitiktų darbo rinkos poreikius ir darbuotojai turėtų tas kompetencijas, kurios padėtų lengviau integruotis į darbinę veiklą. Siekiant savo ugdymosi rezultatus pritaikyti praktikoje, aukštosioms mokykloms reikia pasitelkti socialinę partnerystę ir darbdavius kaip perspektyvaus bendradarbiavimo su darbo pasauliu garantą.

Sveikatos priežiūros kokybė turi būti grindžiama geresniu pacientų poreikių tenkinimu, profesionalių specialistų pritraukimu, išteklių (taip pat ir žmogiškųjų) subalansavimu, išlaikymu esamų ir pritraukimu naujų klientų bei, apskritai, išlikimu bei kryptingu vystymusi.

Gydytojų odontologų padėjėjų bei burnos higienos specialistų vaidmuo odontologijoje yra labai svarbus dėl visuomenėje didėjančio rūpinimosi savo sveikata, dėl populiarėjančio naudojimosi odontologijos ir profesionaliosios burnos priežiūros paslaugomis ir tokiu būdu tendencingai augančio klientų, besilankančių odontologijos institucijose, skaičiaus. Tokiuose sveikatos priežiūros darbuose, Y. N. Harari (4) teigimu, kur reikalaujama plataus įgūdžių spektro ir kur tenka susidurti su įvairiais nenumatytais scenarijais, panašu į tai, kad ir ateityje žmonės pakeisti dirbtiniu intelektu bus daug sunkiau nei kituose darbuose. Taigi, ir ši odontologinės priežiūros sritis veikiausiai dar ilgą laiką išliks žmonių bastionu, o tyrimai nestokos aktualumo ir populiarumo. Šio tyrimo aktualumą sustiprina ir neseniai Lietuvoje atliktų keleto mokslinių tyrimų rezultatai, kurie rodo susidariusią gana problematišką situaciją gydytojų odontologų padėjėjų atžvilgiu. Kaip teigia R. Tamulienė, D. Mačiulienė ir V. Žukauskaitė (5), apklaususios 73 gydytojo odontologo padėjėjus, 47,2 proc. gydytojų odontologų padėjėjų pasitenkinimo darbu lygmuo yra labai žemas, o labai aukšto – nenustatyta. Kito mokslinio tyrimo (6), kuriame dalyvavo 62 dirbantys gydytojų odontologų padėjėjai, rezultatai atskleidė, kad odontologų padėjėjų darbe yra patiriamas vidutinio lygmens stresas, artėjantis prie aukšto streso lygmens. Be to, abiejuose moksliniuose tyrimuose jaunesnio amžiaus ir mažesnį darbo stažą turinčių darbuotojų pasitenkinimo darbu lygmuo yra mažesnis, o patiriamo streso – didesnis nei vyresniųjų ir turinčių didesnį darbo stažą (5, 6). Visa tai suponuoja tokią situaciją, kad kai kuriuose tirtuose Lietuvos regionuose jauni ir nedidelę darbo patirtį turintys darbuotojai, iš kurių daugelis neseniai yra baigę gydytojų odontologų padėjėjų, burnos priežiūros bei kitas studijas, sudaro probleminę darbuotojų grupę. Tai sustiprina poreikį išanalizuoti ir kitų miestų odontologų padėjėjų bei burnos priežiūros specialistų, kuriuos ruošia aukštosios mokyklos – šiuo atveju Klaipėdos valstybinė kolegija, situaciją.

Klaipėdos valstybinės kolegijos Sveikatos mokslų fakultete pagal Odontologinės priežiūros (17 metų) ir Burnos higienos studijų (7 metai) programas yra ruošiami studentai. Daugelis šios aukštosios mokyklos absolventų dirba įvairiose odontologinėse struktūrose. Remiantis šiuolaikine mokymosi visą gyvenimą paradigma, mokymo ir studijų programos turi būti pagrįstos nuolatine kompetencijų peržiūra, kompetencijų ugdymu ir plėtote. Taigi, verta išsiaiškinti, ar absolventų kompetencijos atitinka socialinių partnerių / darbdavių profe-

sinius lūkesčius ir išanalizuoti, koks yra įvairių kompetencijų pagal studijų programas atitikimas darbo rinkai. Mokslinė darbo rinkos ir studijų programų ryšio atitikties analizė gali suteikti kompetencijų ugdymo kryptis, kad programos būtų tobulinamos ir kuo labiau atitiktų šiandieninės darbo rinkos poreikius bei užtikrintų tinkamą burnos priežiūros paslaugų teikimą. Taigi, atsiranda abipusis poreikis grįžtamajam ryšiui iš socialinių partnerių / darbdavių perspektyvos.

Darbo tikslas – išanalizuoti socialinių partnerių / darbdavių požiūrį į Odontologinės priežiūros ir Burnos higienos studijų programų absolventų kompetencijų atitiktį darbo rinkos poreikiams.

Tyrimo metodika

Šiame tyrime duomenims rinkti ir analizuoti buvo naudoti literatūros ir dokumentų analizės, *focus* grupės interviu bei kokybinės kontentinės analizės metodai. Aukštosios mokyklos studijų dokumentuose (Odontologinės priežiūros ir Burnos higienos studijų programų aprašai) yra patvirtintos studentų kompetencijos, į ką aukštoji mokykla orientuojasi, ruošdama studentus. Šių dokumentų analizės pagrindu sukonstruotas atvirų klausimų interviu. Empirinis *focus* grupės interviu tyrimas vyko apskritojo stalo diskusijos pagrindu. *Focus* grupės tyrime dalyvavo vienuolika socialinių partnerių / darbdavių (ekspertų), 8 – moterys ir 3 vyrai. Jų amžiaus vidurkis – 45,1 metų. Tiriamųjų grupei sudaryti buvo taikomas kriterinės atrankos metodas, atsižvelgiant į šiuos kriterijus: laikomasi profesijos burnos priežiūros srityje kriterijaus ir pagal profesiją šiuo metu dirbamo darbo kriterijaus. Tyrime dalyvavo odontologijos srities specialistai: gydytojai odontologai, odontologijos klinikų vadovai, gydytojo odontologo padėjėjai, burnos priežiūros specialistai, odontologijos klinikos vadybininkas, Lietuvos burnos higienistų draugijos atstovas, SPC higienistas. Vidutinė ekspertų darbo patirties trukmė burnos priežiūros srityje – 17,4 metų. Interviu buvo fiksuojamas diktofonu. Transkribuotas tekstas gavo dokumento statusą, o pagal sukūrimo laiką (interviu vyko neseniai) ir autorystę (išrašo autoriai – *focus* grupės tyrimo komandos nariai) dokumentą galima priskirti pirminiam šaltiniui (7).

Focus grupės tyrimo dokumentas analizuojamas taikant kokybinę kontentinę analizę. Tyrimo dalyviams skirti identifikavimo kodai. Duomenys skaidomi, grupuojami, sukuriama kategorijos, subkategorijos, joms priskiriami dalyvių teiginiai. Šis procesas fragmentuota forma formuoja duomenų bazę, duomenys skirstomi pagal atskirus kriterijus, įvairiomis dimensijomis, skirtingais pjūviais. Tai tyrime turi ypatingai svarbią reikšmę kaip išskirtinis procesas, dėl to prie jo grįžtama tiek kartų, kiek jaučiamas poreikis, kol manoma, kad analitinis duomenų tvarkymo potencialas dar neišsemtas

(7). Taigi, kategorijų ir subkategorijų pavadinimai kinta daug kartų, kol galutinai „išsigrynina“. Pasitelkus komandą, atliekamas duomenų priskyrimo kategorijoms ir subkategorijoms filtravimas. Atliekant tyrimą buvo nuosekliai rūpinamasi jo validumu. Šiame tyrime vidinis validumas užtikrinamas tokiais būdais: diktofono naudojimu, pačių tyrėjų dalyvavimu duomenų rinkime, transkribavime ir analizėje, duomenų filtravimo mechanizmo naudojimu.

Rezultatai ir jų aptarimas

Kompetencijos konceptualizavimas. Remiantis E. Durkheimo visuomeninio darbo pasidalijimo samprata, kompetencija yra esminis veiksnys, užtikrinantis harmoningą individo ir visuomenės sąveiką: individai turi užimti tokias darbo vietas, kurios atitinka jų turimas kompetencijas. Nuolat besikeičiantis ir sudėtingėjantis socialinis ekonominis kontekstas daro sudėtingesnį ir kompetencijos suvokimą. Paskutinįjį praėjusiojo šimtmečio dešimtmetį ir šio tūkstantmečio pradžioje kompetencijos (angl. competency) sąvokos interpretavimas tapo ypač populiarus bei problematiškas ir sulaukė įvairių sričių mokslininkų dėmesio. Anot prof. R. Laužacko (3), analizuojant kompetencijos sąvoką, daugeliu vartojimo atvejų kompetencija atspindi žmogaus santykį su apibrėžta aplinka ir parodo jo poziciją tam tikros veiklos atžvilgiu. Tam tikriems profesiniams veiksams atlikti reikalingi konkretūs žmogaus gebėjimai, kurie santykyje su veiklos (darbo) parametrais tampa būtent kompetencijomis (3). Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatyme kompetencija įvardijama gebėjimu atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybių nuostatų visuma.

Žiūrint platesne prasme, kompetencijos koncepto kompleksiskumas sąlygoja be minėtųjų žinių, gebėjimų, įgūdžių, vertybių dar ir savęs suvokimą, asmenines charakteristikas bei motyvus (8). Burnos priežiūros srityje, pvz., kalbant apie burnos higienos specialistus, atliekama profesionalioji burnos higiena – t. y. higienos procedūros, kurių metu šalinamos mineralizuotos ir nemineralizuotos apnašos, poliruojami dantų ir plombų paviršiai, nustatomas asmens dantų valymo efektyvumas, pacientai mokomi asmens higienos, atliekamos gydomųjų preparatų aplikacijos (9). Taigi, kaip vienos svarbiausių, susijusių su paciento sveikata ir psichologine atmosfera burnos priežiūros srityje išskirtinos profesinės kompetencijos, kurios orientuotos į procedūrinę veiklą bei psichoemocinę sritį. Kompetencija išreiškia, ar besimokantysis įgijo tam tikrą profesiskai reikšmingų kompetencijų. Taigi, kompetencija – profesiskai reikšmingų žinių, mokėjimų, įgūdžių, patyrimo, požiūrių, asmeninių charakteristikų ir vertybių visuma.

Gydytojų odontologų padėjėjų ir burnos higienos

specialistų darbo realijos. Kaip rodo atlikti moksliniai tyrimai (10), 21,9 proc. Lietuvos odontologų dirba visada vieni, 37,4 proc. – kartais dirba su padėjėju ir 40,7 proc. – nuolat dirba su padėjėju. Pagal atliktus tyrimus (10) 66,4 proc. praktikuojančių odontologų padėjėjų turi darbo licenciją ir yra pabaigę odontologų padėjėjų studijas, 20,2 proc. odontologų padėjėjų yra pabaigę kitas medicinos srities studijas, 8,6 proc. – yra burnos higienistai ir 4,8 proc. – neturi medicininio išsilavinimo. Taigi, didžioji dauguma odontologų dirba visada ar kartais be padėjėjo pagalbos, o kas trečias odontologas, dirbantis su padėjėju, dirba su nesertifikuotu odontologo padėjėju (10). Esant tokiai situacijai, tinkamų kompetencijų plėtojimas aukštojoje mokykloje, ruošiant gydytojų odontologų padėjėjus ir burnos higienos specialistus, būtų viena iš patikimų darbo rinkos užpildymo ir išlikimo konkurencijos sąlygomis priemonių.

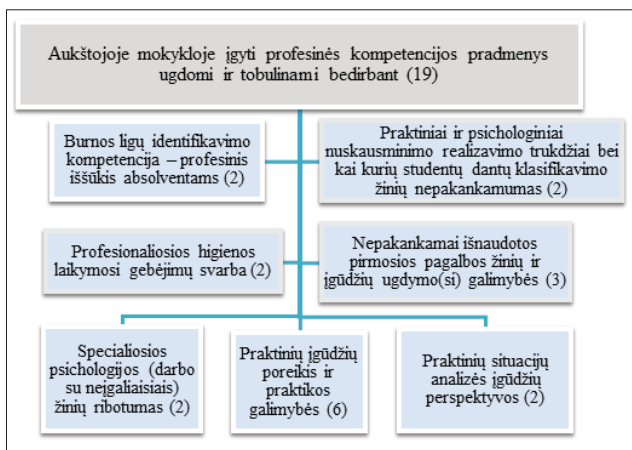
Gydytojų odontologų padėjėjų ir burnos higienos specialistų kompetencijų kontekste, remiantis mokslinės literatūros analize, akcentuotina ergonomikos darbe svarba, nes, kaip parodė kitas mokslinis tyrimas (11), kurio dalyviai buvo dvejų Lietuvos rajonų privačių odontologijos klinikų ir poliklinikų odontologijos skyrių gydytojo odontologo padėjėjai, tie respondentai, kurie nurodė, kad jų darbas yra sunkus, kaip svarbiausią priežastį įvardijo ergonominių principų ir žinių šioje srityje trūkumą. Stokojant ergonomikos pagrindų, tikėtina, kad nukenčia darbo efektyvumas, kuris priklauso nuo darbo vietos, tinkamo įrankių išdėstymo ir pan. Be to, dažnas rizikos veiksnys gydytojo odontologo padėjėjo darbe – stresas, kurį jie patiria bendradarbiaudami su gydytoju odontologu ir kitais atvejais (11). Pastarajame tyrime (11) stresą darbe patiria visi respondentai. Kaip yra žinoma, įtemptoje situacijoje, veikiant stresui, atliekamas darbas stokoja kokybės, efektyvumo ir, anot mokslininkų (12), atlikusių didelės imties įvairaus profilio aukštųjų mokyklų absolventų tyrimą, absolventams labiausiai ir trūksta šios kompetencijos – tinkamai atlikti darbą įtemptoje situacijoje. Taigi, neabejotinai aktuali yra profesinio bendravimo kompetencija, kuri priklauso socialinių kompetencijų grupei ir reiškia bendravimą bei bendradarbiavimą, orientavimąsi sudėtinguose socialiniuose santykiuose, sėkmingą darbą su kitais žmonėmis, suprantant ir gerbiant jų interesus. Sėkmingam komunikavimui yra reikalingi ne tik socialiniai, bet ir asmeniniai gebėjimai, pvz., sąžiningumas, savikritiškumas, pasitikėjimas, iniciatyvumas bei atsakingumas. Profesinė ir socialinė kompetencijos sudaro integralios šiuolaikinės karjeros pagrindą, dėl to svarbu atkreipti ypatingą dėmesį į šių kompetencijų grupių plėtojimą. Taigi, svarbu išsiugdyti kompetencijas, kurios užtikrintų sklandų absolventų perėjimą į darbo rinką ir galėtų būti tiesiogiai pritaikomos profesinėje veikloje.

Aukštojoje mokykloje įgyti profesinės kompetencijos pradmenys ugdomi ir tobulinami bedirbant (1 pav.). Profesinė kompetencija – gebėjimas veiksmingai dirbti tam tikros rūšies veikloje ir tai tiesiogiai susiję su darbuotojo išsilavinimu, kvalifikacija, patirtimi (8). Tai iliustruoja ir ekspertų pasisakymai *focus* grupės tyrime:

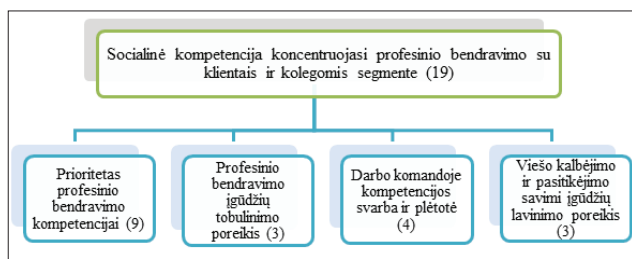
Pagrindiniai gebėjimai atsiranda praktikoje, per stebėjimus ir analizę (PO3)¹. Pagrindinius dalykus jie žino: kaip paruošti darbo vietą, kaip tvarkyti, pakuoti instrumentus ir t. t. Tie gebėjimai, berods, yra (PO4). Tas kompetencijas turime tobulinti... klinikinę praktiką. Kompetencijos yra „uždirbamos“ patirties dėka (PO6).

Profesinės kompetencijos daugiasluoksniškumą bei tęstinumą galima grįsti Vydūno (2) išvalgomis, kad pradinis žinojimas esąs tarsi atspirties taškas, po to eina giluminis pažinimas, t. y. mokslo teikiamos žinios teatlieka nors ir svarbų, bet tik pagalbinį vaidmenį. Sąvokai „žinios“ apibrėžti

¹ Eksperto identifikavimo kodas (P – socialinis partneris, darbdavys, O – Burnos higienos ir/ar Odontologinės priežiūros programos, skaičius – eksperto eilės numeris sąrašė).

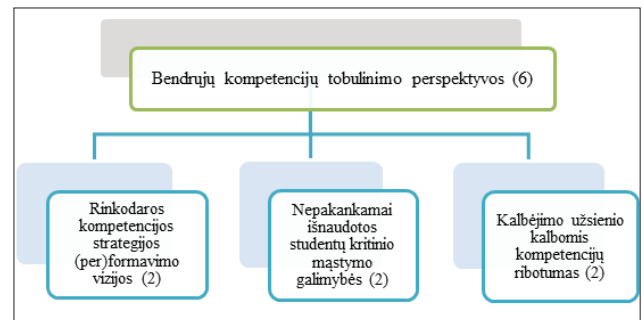
1 pav. Kategorijos „Aukštojoje mokykloje įgyti profesinės kompetencijos pradmenys ugdomi ir tobulinami bedirbant“ subkategorijos ir patvirtinančių teiginių skaičius.

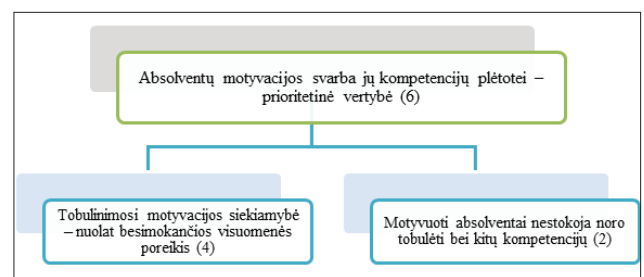
2 pav. Kategorijos „Socialinė kompetencija koncentruojasi profesinio bendravimo su klientais ir kolegomis segmente“ subkategorijos ir patvirtinančių teiginių skaičius

japonų kalboje vartojamos trys sudedamosios dalys: žinios (jap. *chishiki*), supratimas (jap. *rikai*) ir meistriškumas (jap. *tsugyo*). Šios sąvokos taikomos, kai individas įgyja žinių, kurios pereina per individo patirtį ir tampa jo nuosavybe. Visų studijų programų turinys turėtų būti rengiamas taip, kad absolventai išsiugdę sėkmingai veiklai reikalingus kompetentingumus arba bent jau turėtų „pagrindus“, sudarančius prielaidas vėliau išsiugdyti reikiamus kompetentingumus darbe (12). Taigi, kai profesinė kompetencija ugdoma ir plėtojama darbinėje (praktinėje) veikloje, įgyjant patirtį, pasiekama aukštesnė profesinė dimensija.

Socialinės kompetencijos koncentruojasi profesinio bendravimo su klientais ir kolegomis segmente (2 pav.). Socialinė kompetencija atitinka santykių raiškos objektą ir apibūdinama gebėjimu bendrauti ir bendradarbiauti, orientuotis sudėtinguose socialiniuose santykiuose, sėkmingai dirbti su kitais žmonėmis, suprantant ir gerbiant jų interesus. Kaip teigia amerikiečių rašytojas P. Block (13), išleidęs nemažai knygų apie komunikaciją sveikatos priežiūros ir kitose srityse, labai svarbūs darbe yra komandiniai ir asmeniniai santykiai ir reikia suteikti formą emociniams ir asmeniniams mūsų pareigybių aspektams, be to, akcentuoja, kad reikia gilintis į emocinius tarpusavio ryšio aspektus. Socialiai kom-

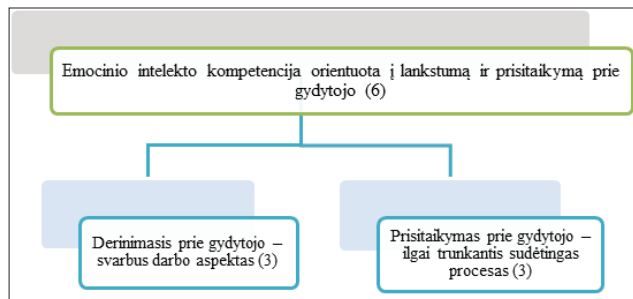
3 pav. Kategorijos „Bendrųjų kompetencijų tobulinimo perspektyvos“ subkategorijos ir patvirtinančių teiginių skaičius.

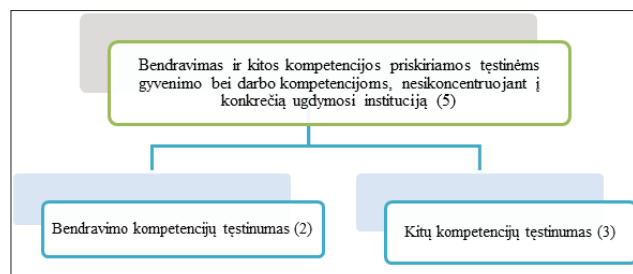
4 pav. Kategorijos „Absolventų motyvacijos svarba jų kompetencijų plėtojei – prioritetinga vertybė“ subkategorijos ir patvirtinančių teiginių skaičius.

petentingam žmogui būdingi gebėjimai: komunikabilumas, tolerancija, pasitikėjimas savimi, savikritiškumas, savarankiškumas ir kt. Profesinio bendravimo svarba akivaizdi ir tyrimo dalyvių diskusijoje:

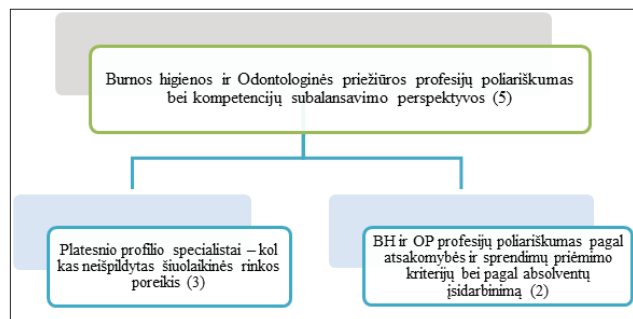
BH specialistams reikėtų nuo pirmo kurso aiškinti, kad jie turės ne tik manualinius darbus atlikti, bet ir daug kalbėti (PO3). Jei santykiai bus konfliktiški, tai tokių santykių ir nebus, nes čia nebus to žmogaus (juokiasi) (PO3). Labai svarbus psichologinis aspektas, komunikacija tiek su klientais, tiek su kolektyvu. <...> Pritariu, turi būti bendravimo kultūra. <...> Norisi

5 pav. Kategorijos „Emocinio intelekto kompetencija orientuota į lankstumą ir prisitaikymą prie gydytojo“ subkategorijos ir patvirtinančių teiginių skaičius.

6 pav. Kategorijos „Bendravimas ir kitos kompetencijos priskiriamos tęstinėms gyvenimo bei darbo kompetencijoms, nesikoncentruojant į konkrečią ugdymosi instituciją“ subkategorijos ir patvirtinančių teiginių skaičius.

7 pav. Kategorijos „Burnos higienos ir odontologinės priežiūros profesijų poliariškumas ir kompetencijų subalansavimo perspektyvos“ subkategorijos ir patvirtinančių teiginių skaičius.

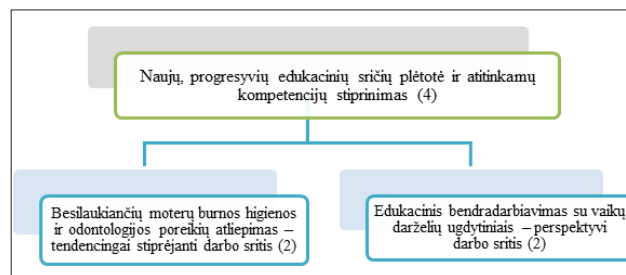
ne „roboto“ šalia savęs, o „gyvo“ žmogaus, kuris dalyvautų, nebijotų klausyti (PO8). Tie studentai, kurie ateina pas mus į praktiką, labai gerai moka bendrauti ir su klientais, ir su kolektyvu (PO11).

Bendrųjų kompetencijų tobulinimo perspektyvos (3 pav.). Siekis išnaudoti bendrųjų kompetencijų tobulinimo galimybes užfiksuotas šiuose segmentuose: kritinio mąstymo, kalbėjimo užsienio kalbomis (ypač rusų k.) bei rinkodaros pradmenų. Keletas tyrimo dalyvių išreiškė kalbėjimo užsienio kalbomis kompetencijų svarbą ir ribotumą:

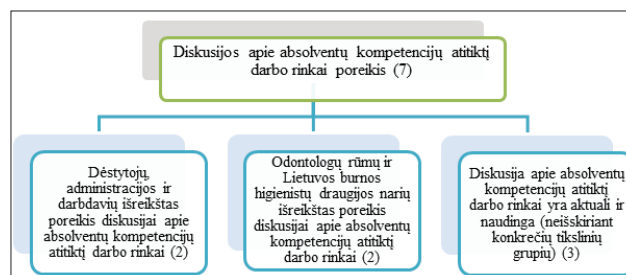
Yra tokių absolventų, kurie mėgina kalbėti ir kalba, o užsieniečiui tai yra labai svarbu. Jei su jais darbuotojas kalba, tai jie nuo jo ir nesitraukia (PO3). Yra daug jaunesnės kartos atstovų, kurie nemoka rusų kalbos. O gyvenančių rusakalbių pas mus daug... (PO4).

Akivaizdu, kad absolventų kompetencijos dirbti daugia-kultūroje aplinkoje yra menkiau išplėtos, nei nacionalinėje ir regioninėse aplinkose dirbančiųjų (12). Kalbėjimo užsienio kalbomis kompetencija orientuota į vieną iš mažiau tirtų, bet aktualių šiuolaikinėje aukštojo mokslo sistemoje kompetencijų, t. y., tarpkultūrinę kompetenciją. Tarpkultūrinė kompetencija suprantama kaip žmogaus gebėjimas, remiantis tam tikromis žiniomis, įgūdžiais ir nuostatomis, komunikuoti ir sąveikauti (dirbti) su kitos kultūros, grupės, bendruomenės atstovais (8, 14) tokiame kontekste, kurį sąlygoja situacijos, aplinkybės, ištraukę žmonės, santykis tarp tų žmonių ir pan. (15). Kaip nurodoma mokslo studijos išvadose (14), jei

² Ekspertų teiginių skaičius kategorijoje (bendras) ir subkategorijose.

8 pav. Kategorijos „Naujų, progresyvių edukacinių sričių plėtotė ir atitinkamų kompetencijų stiprinimas“ subkategorijos ir patvirtinančių teiginių skaičius.

9 pav. Kategorijos „Diskusijos apie absolventų kompetencijų atitiktį darbo rinkai poreikis“ subkategorijos ir patvirtinančių teiginių skaičius.

iki šiol populiariausias būdas ugdyti asmens tarpkultūrinės kompetencijas buvo keliavimas į užsienio šalis darbo, studijų tikslais, tai dabar pastebėta, kad tarpkultūrinė kompetencija taip pat sėkmingai gali būti ugdoma toje pačioje šalyje (įsitraukiant ar susikuriant kultūriškai skirtingus laukus, per įvairias bendruomenes ir pan.).

Absolventų motyvacijos svarba jų kompetencijų plėtoje – prioritetinė vertybė (4 pav.). Daugelio mokslininkų teigimu šiuo metu viena iš svarbiausių žmogiškųjų išteklių valdymo dimensijų yra darbuotojų motyvacija, kuri sietina su žmonių elgesio motyvais, t. y. su asmens motyvais siekti gėrio kitiems ir visuomenei, teikiant jiems paslaugas. Didelį poveikį darbo efektyvumui turi žmogiškųjų išteklių motyvavimo sistema, siekiant, kad darbuotojai būtų motyvuoti realizuoti savo turimą potencialą. Motyvuojantys darbuotojus veiksniai, mokslininkų teigimu, yra ne tik institucijos motyvacija, materialinės paskatos ar parama, bet ir komandos ryšiai (8). Kita vertus, kiti (pvz., aukštosios mokyklos dėstytojai ar darbdaviai) gali žmogų tik pažadinti, parodyti veikimo kryptį, ar, kaip rašo Vydūnas, sukelti jo norą kopti aukštyn, bet veikti, kopti turi jau pats žmogus, ir būtinai tiktai savo noru ir valia (2). Ekspertų lūkesčiai *focus* grupės tyrime diskutuojant buvo nukreipti į absolventų tobulėjimo motyvaciją:

Dėstytojai skatina studento žingeidumą, norą tobulintis, išugdo pasididžiavimą savo profesija. <...> Daug tikėtis gebėjimų ir žinių iš ką tik baigusiu studijas absolventų mes negalime, bet norime tikėtis jų žingeidumo ir motyvacijos (PO6).

Vykstant nuolatinei veiklos charakteristikų kaitai, žmogus privalo nuolat tobulinti turimą kvalifikacinį potencialą.

Emocinio intelekto kompetencija orientuota į lankstumą ir prisitaikymą prie gydytojo (5 pav.). Lankstumas ir derinimasis (šiuo atveju odontologo padėjėjo prie gydytojo odontologo) priskiriamas emocinio intelekto kompetencijai (8):

Kiekvienas gydytojas, kiekviena klinika dirba pagal individualią tvarką. Pagrindinis siekis – absolventai turi būti lankstūs ir derintis prie gydytojo, su kuriuo jie dirba (PO3). Jiems (absolventams) reikia derintis prie kiekvieno gydytojo individualiai ir mokytis (PO7). O visa kita yra prisitaikymas. <...> adaptuojamasi konkrečioje darbo vietoje (PO4). Ne visiems gydytojams patinka, kad odontologo padėjėjas kalba su pacientais. Čia yra individualu. Odontologams, kurie padėjėją priima kaip komandos narį, patinka komunikacija. Kiti <...> nenori, kad jis įsiterptų. Taigi, daug kas priklauso nuo gydytojo požiūrio ir nuo vietos, kurioje dirbi (PO9).

Vydūno filosofinių idėjų bei principų sistemoje dažnai akcentuojama tolerancija, kilusi pirmiausia iš pačios mąstytojo filosofijos taikomojo pobūdžio, kaip viena iš žmogiškosios išminties veikimo momentų žmonių tarpusavio santykiuose (2). Ne mažiau svarbios ir kitos asmeninės savybės, grindžiamos humanizmo teorija, pagal kurią žmogus visuomenėje įsitvirtina per veiklą, pažinimą ir pagal kurią žmogaus, kaip socialinės būtybės, santykis su socialine

aplinka – jo išlikimo sąlyga.

Bendravimas ir kitos kompetencijos priskiriamos tęstinėms gyvenimo bei darbo kompetencijoms, nesikoncentruojant į konkrečią ugdymosi instituciją (6 pav.). Kompetencijos skirstomos į bazines ir profesionalias. Bazinės – tai kiekvieno individo įgimti įgūdžiai atlikti tam tikrą veiklą atitinkant minimalius reikalavimus. Išskiriamos keturios bazinių kompetencijų grupės: intelektualinė, motyvacinė, emocinė, socialinė, kurias turi kiekvienas individas (8). Tačiau tai, ar šių kompetencijų grupių lygis yra bazinis ar profesionalus, lemia individo veiklos rezultatus. Studentai, įstoję į aukštąją mokyklą, turi skirtingą bazinių kompetencijų lygmenį, priklausomai nuo įgimtų ir iki aukštosios mokyklos įgytų kompetencijų, kurios formuojasi veikiant šeimai, mokyklai ir daugeliui kitų socializacijos veiksnių. Dėl bazinių kompetencijų tolimesnio plėtojimo jas pagrįstai būtų galima vadinti tęstinėmis su profesionalumo perspektyva. Bendravimo ir kitų kompetencijų tęstinumą rodo ir ekspertų diskusija:

Bet tokio dalyko (bendravimo) neišmokysi (tik aukštojoje mokykloje) (PO2). Manau, tai (bendravimo kompetencija) kiekvieno žmogaus viduje, auklėjime. <...> Bendravimo kolegijoje per 3 metus išmokyti yra beveik neįmanoma (PO3). Man atrodo, kad mes iš absolventų tikimės per daug – iš karto reikalaujame aukščiausio lygio (PO7).

Burnos higienos ir Odontologinės priežiūros profesijų poliariškumas bei kompetencijų subalansavimo perspektyvos (7 pav.). Šioje kategorijoje pagal ekspertų diskusiją suformuotos dvi subkategorijos: „Platesnio profilio specialistai – kol kas neišpildytas šiuolaikinės rinkos poreikis“, „BH ir OP profesijų poliariškumas pagal atsakomybės ir sprendimų priėmimo kriterijų bei pagal absolventų įsidarbinimą“. Pirmajai subkategorijai ekspertai skyrė šiek tiek daugiau dėmesio ir pateikė konkrečių idėjų:

Didelė absolventų dalis įsidarbina pagal specialybę. Neabejoju tuo, kad odontologų padėjėjai randa darbo, bet manau, kad statistika neobjektyvi, kai kalbama apie burnos higienistus, nes daug jų dirba ne burnos higienistais, o odontologo padėjėjais. Todėl dabar jau reikia galvoti, kaip burnos higienistas galėtų pagal praplėstą programą dalyvauti ir kaip gydytojo odontologo padėjėjas (PO3).

Naujų, progresyvių edukacinių sričių plėtotė ir atitinkamų kompetencijų stiprinimas (8 pav.). Diskusijoje buvo išreikšti pastebėjimai ir sukurtos subkategorijos naujoms besiplėtojančioms edukacinėms sritims gydytojo odontologo padėjėjų bei burnos higienistų darbo baruose: „Besilaukiančių moterų burnos higienos ir odontologijos poreikis atliepimas – tendencingai stiprėjanti darbo sritis“ ir „Edukacinis bendradarbiavimas su vaikų darželių ugdytiniais – perspektyvi darbo sritis“. Ekspertų teiginių koncentracija pagal šias dvi sritis nebuvo gausi, bet jų nuomonė įtikinanti:

Dabar labai populiarios pamokos besilaukiančioms kūdikio moterims, tai turi didelę paklausą. Aš dalyvavau tokioje veikloje. Jauni žmonės viskuo labai domisi. Todėl absolventai šioje srityje turi būti stipriai pasiruošę (PO9). Savo klinikoje dirbantiems darbuotojams sudarome visas sąlygas

ir skatiname finansiškai skaityti paskaitas bendruomenei (paskaitos ikimokyklinio amžiaus vaikams ir kitoms tikslinėms grupėms) (PO8).

Diskusijos apie absolventų kompetencijų atitiktį darbo rinkai poreikis (9 pav.). Diskusijos poreikiui apie absolventų kompetencijų atitiktį darbo rinkai ekspertai neliko abejingi:

Taip ir kolegijos dėstytojai, administracija gali sužinoti, ką galvoja darbdaviai ir teikti konkrečius realius pasiūlymus Odontologų rūmams (PO3). Gerai, kad tai yra organizuojama. Džiaugiuosi, nes tokie susitikimai duoda naudos (PO1). Tema yra aktuali (PO5).

Visi ekspertai, pasisakę apie diskusijos poreikį, išreiškė pritarimą ir palaikymą organizuojamai apskritojo stalo diskusijai apie absolventų kompetencijų atitiktį darbo rinkai.

Išvados

1. Kompetencija – profesiskai reikšmingų žinių, mokėjimų, įgūdžių, patyrimo, požiūrių, asmeninių charakteristikų ir vertybių visuma. Studentų kompetencijos ir jų ugdymas tampa vienu iš pagrindinių aukštojo mokslo egzistencijos ir studijų kokybės konglomeratų. Mokslinė darbo rinkos ir studijų programų ryšio analizė turi potencialių galimybių suteikti tobulinimo kryptis, kad išugdytos Odontologinės priežiūros ir Burnos higienos studijų programų absolventų kompetencijos kuo labiau atitiktų šiandieninės darbo rinkos poreikius.

2. *Focus* grupės tyrimo metodas interaktyviu būdu įgalino lanksčiai prieigai analizuojant Klaipėdos valstybinėje kolegijoje ruošiamų odontologinės priežiūros ir burnos higienos specialistų kompetencijas ir suteikė galimybę rasti atsakymus į tyrimo tikslą. Kontentinės analizės būdu išryškėjo šios kategorijos: „Aukštojoje mokykloje įgyti profesinės kompetencijos pradmenys ugdomi ir tobulinami bedirbant“ (19 teiginių), „Socialinė kompetencija koncentruojasi profesinio bendravimo su klientais ir kolegomis segmente“ (19 teiginių), „Bendrųjų kompetencijų tobulinimo perspektyvos“ (6 teiginiai), „Absolventų motyvacijos svarba jų kompetencijų plėtotei – prioritetinga vertybė“ (6 teiginiai), „Emocinio intelekto kompetencija orientuota į lankstumą ir prisitaikymą prie gydytojo“ (6 teiginiai), „Bendravimas ir kitos kompetencijos priskiriamos tęstinėms gyvenimo bei darbo kompetencijoms, nesikoncentruojant į konkrečią ugdymosi instituciją“ (5 teiginiai), „Burnos higienos ir odontologinės priežiūros profesijų poliariškumas ir kompetencijų subalansavimo perspektyvos“ (5 teiginiai), „Naujų, progresyvių edukacinių sričių plėtotė ir atitinkamų kompetencijų stiprinimas“ (4 teiginiai), „Diskusijos apie absolventų kompetencijų atitiktį darbo rinkai poreikis“ (7 teiginiai).

3. Ekspertų diskusija koncentruojasi šiose iš kategorijų sudarytose pagrindinėse subkategorijose: „Prioritetas profesinio bendravimo kompetencijai“ (9 teiginiai), „Praktinių įgūdžių poreikis ir praktikos galimybės“ (6 teiginiai), „To-

bulinimosi motyvacijos siekiamybė – nuolat besimokančios visuomenės poreikis“ (4 teiginiai), „Darbo komandoje kompetencijos svarba ir plėtotė“ (4 teiginiai). Visos kitos 23 subkategorijos suformuotos iš mažesnės koncentracijos ekspertų pasisakymų (po 2–3 teiginius).

Literatūra

1. Plėšnys A. Socialinės filosofijos pagrindai. Vilnius. Vilniaus universiteto leidykla, 2016.
2. Bagdonavičius V., Martišiūtė-Linartienė A. Vydūnas: monografija. Vilnius. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2017.
3. Laužackas R. Kompetencijomis grindžiamų mokymo/studijų programų kūrimas ir vertinimas: monografija. Kaunas. Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2008.
4. Harari Y. N. 21 pamoka XXI amžiui. Vilnius. Kitos knygos, 2019.
5. Tamulienė R., Mačiulienė D., Žukauskaitė V. Gydytojų odontologų padėjėjų pasitenkinimas darbu ir jį lemiantys veiksniai. Sveikatos mokslai, 2016; 6(26):231–236.
6. Štrauskaitė R., Tamulienė R., Mačiulienė D. Gydytojų odontologų padėjėjų darbe patiriamas stresas. Sveikatos mokslai, 2014; 6(24):51–56.
<https://doi.org/10.5200/sm-hs.2014.112>
7. Gaižauskaitė I., Valavičienė N. Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Vilnius. Registrų centras, 2016.
8. Raudeliūnienė J. Žinių vadybos procesai ir jų vertinimas. Vilnius. VGTU leidykla „Technika“, 2016.
9. Profesionalioji burnos higiena: mokomoji knyga. J. Zūbienė, K. Saldūnaitė, V. Andruškevičienė ir kt. Kaunas. LSMU Leidybos namai, 2017.
10. Berlin V., Pūrienė A., Dulskė G. 2016. Assistance for Dentists in Lithuania. Sveikatos mokslai, 2016; 6(26):155–160.
11. Rudėnienė V., Šarkiūnienė M. Ergonomikos svarba gydytojo odontologo padėjėjo darbe. Slauga, 2014; 4(208):9–12.
12. Pukelis K., Pileičikienė N. Aukštųjų mokyklų absolventų išsiugdytų bendrųjų kompetencijų ir darbo rinkos poreikių atitiktis. Aukštojo mokslo kokybė, 2012; 9:140–167.
13. Block P. Neprikaištingas konsultavimas. Kaip paskatinti naudotis jūsų kompetencija. Vilnius. Eugrimas, 2013.
14. Barzelis A., Barcytė L., Mažeikienė N. Tarpkultūrinės kompetencijos ugdymas ir raiška kooperuotose studijose (service-learning). Kooperuotų studijų sociokultūrinė adaptacija Lietuvoje: Mokslo studija. Šiauliai. Šiaulių universiteto leidykla, 2008; 262–327.
15. Tarpkultūrinės kompetencijos didinimas bei įvairovės valdymo gebėjimų stiprinimas. R. Jančaitytė, N. Valavičienė, R. Augutienė, R. Prakapas. Vilnius. Mykolo Romerio universitetas, 2009.

COMPLIANCE OF COMPETENCES WITH A LABOR MARKET NEEDS OF DENTAL ASSISTING AND DENTAL HYGIENE STUDY PROGRAM GRADUATES
I.Spiriajevienė, K.Albrechtienė, J.Andruškienė

Key words: competences of graduates, Dental assisting study programme, Dental hygiene study programme, labor market needs, focus group study, content analysis, qualitative research.

Summary

Scientific literature, document analysis and focus group research were conducted to analyze the topic.

Aim – to analyze the attitude of employers / social partners towards the compliance of the competences of graduates of Dental assisting and Dental hygiene study programs to the needs with a labor market needs. Empirical data were collected during the round table discussion with employers / social partners. The study included 11 experts in the field of dentistry. Qualitative (content) analysis of empirical data was performed.

Results. After analyzing the data of qualitative research, the following categories have been distinguished: The basics of professional competence acquired at a higher education institution are developed and improved by working (19 statements); Social competence is concentrated in the segment of professional communication with clients and colleagues (19 statements); Prospects for improving general competences (6 statements); The importance of

graduates' motivation for the development of their competences - priority value (6 statements); The competence of emotional intelligence is focused on flexibility and adaptation to the doctor (6 statements); Communication and other competences are attributed to continuing competence in life and work without focusing on a specific educational institution (5 statements); Polarity of dental hygiene and dental assisting professions and perspectives for balancing competences (5 statements); Development of new, progressive educational areas and strengthening of relevant competences (4 statements); Need of a discussion of the compliance of graduates' competences with a labor market (7 statements).

The discussion of the participants of the study focuses on the following main sub-categories: "Priority for Professional Communication Competence" (9 statements), "Need for Practical Skills and Practice Opportunities" (6 statements), "The Purpose of Improvement Motivation - the Need for a Permanent Learning Society" (4 statements), "Work importance and development of excellence in the team"(4 statements).

The formation of all other subcategories was determined by lower concentration of respondents' claims (2–3 statements).

Correspondence to: spiriajeviene@gmail.com

Gauta 2019-03-19
